

Η μέθοδος project στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Φωτίου Πηνελόπη, φιλόλογος, υπ. διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Σουλιώτη Ευαγγελία, καθηγήτρια Αγγλικής φιλολογίας, υπ. διδάκτωρ του Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων, υπότροφος του Ι.Κ.Υ

Εισαγωγή

Η εκπαιδευτική διαδικασία κρίνεται αναγκαίο να αναπροσαρμόζεται και να επαναπροσδιορίζεται ανάλογα με τη δυναμική των καιρών και να βασίζεται σε ένα πλαίσιο που θα συμβαδίζει με το μετασχηματισμό της κοινωνίας. Η επιτυχής προσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος στην κατεύθυνση μιας παγκόσμιας πολυγλωσσικής, πολυπολιτισμικής και γενικότερα πολυμορφικής κοινωνίας επιβάλλει την υιοθέτηση νέων διδακτικών προσεγγίσεων και μεθόδων διδασκαλίας, που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες της πολυπολιτισμικής τάξης. (Αλαχιώτης 2003:1, Chrysochoos et al. 2002:37). Το σχολείο οφείλει να γίνει χώρος δημιουργίας και βιωματικής μάθησης, με μαθητοκεντρικό χαρακτήρα, ενώ ταυτόχρονα ο μαθητής να αντιμετωπίζεται ως μια πολυδιάστατη οντότητα. Το πλαίσιο αυτό φέρνει στο προσκήνιο την ολιστική και δημιουργική προσέγγιση της γνώσης και θέτει τις βάσεις για την εφαρμογή της διαθεματικής προσέγγισης (cross-curricular approach), η οποία έχει τελευταία απασχολήσει, ιδιαίτερα, την εκπαιδευτική κοινότητα, (Σουλιώτη 2005:8), αφού τα νέα σχολικά εγχειρίδια για την επόμενη σχολική χρονιά και για την πρωτοβάθμια και για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο) είναι οργανωμένα με βάση τη συγκεκριμένη προσέγγιση.

Πρακτικά η διαθεματική προσέγγιση αναφέρεται σε πιθανούς συνδέσμους μεταξύ των διαφόρων μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος υπό το πρίσμα ενός συγκεκριμένου θέματος, το οποίο αναλύεται και επεξεργάζεται από διάφορες οπτικές γωνίες. Η αναζήτηση αυτή εννοιολογικών διασυνδέσεων μεταξύ των μαθημάτων, όταν αυτά παρουσιάζουν παιδαγωγική ή και διδακτική συνάφεια και όταν σε πολλά σημεία οι στόχοι τους αλληλοσυμπληρώνονται, αποβλέπει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, στη διεύρυνση των διδακτικών στόχων και στην πολύπλευρη ανάπτυξη του σχολείου (Θεοφιλίδης 1997, Καφετζόπουλος κ.α. 2001:191-92, Σουλιώτη κ.α.2004:41). Διατυπώνεται μάλιστα η άποψη ότι η διαθεματικότητα προβάλλεται ως μόνη λύση για τον εκσυγχρονισμό και την ανανέωση του εκπαιδευτικού συστήματος και με την εφαρμογή της προωθούνται οι αρχές της πολυγλωσσίας (plurilingualism), της πολυπολιτισμικότητας (multiculturalism) και της πολυμορφίας. έννοιες που συνδέονται άμεσα με τη Διαπολιτισμική εκπαίδευση (Καγκά 2001^α:37-39, Καγκά 2001β:92-95, Σαλτέρης 2004:19).

Ταυτόχρονα η μέθοδος project προβάλλεται ως η πιο κατάλληλη για την αξιοποίηση της προσέγγισης αυτής στην καθημερινή σχολική πρακτική, ενώ παράλληλα λειτουργεί θετικά και σε πολλά επίπεδα στη μαθησιακή διαδικασία σε πολυπολιτισμικές τάξεις (Νικολάου 2000:221-22, Σουλιώτη 2005:11)

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια προσπάθεια να διερευνήσουμε την έννοια της μεθόδου project και τις διάφορες διαστάσεις της και να προτείνουμε τρόπους εφαρμογής της στα πλαίσια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Η μέθοδος project

Το project (σχέδιο εργασίας ή συνθετική δημιουργική εργασία ή μικρά προγράμματα ή σχεδιασμένη ενέργεια) είναι μια μελέτη ή μια έρευνα σε βάθος για ένα συγκεκριμένο θέμα,

το οποίο αναλαμβάνει να επεξεργαστεί μια μικρή ομάδα μαθητών μέσα σε μια τάξη, ενώ μερικές φορές το αναλαμβάνουν ολόκληρη η τάξη ή περιστασιακά ένας μεμονωμένος μαθητής. (Νικολάου 2000:220, Σουλιώτη 2004:45). Αποτελεί, επομένως, σύνθετη δημιουργική εργασία, η οποία μπορεί να απασχολήσει την τάξη ή μέρος της από μερικές ώρες ως και ολόκληρη τη σχολική χρονιά (Σουλιώτη 2005:11-12).

Κατά το Χρυσσαφίδη με τον όρο «μέθοδος project» εννοούμε μια σύνθετη μορφή διδακτικής διαδικασίας, η οποία έχει ως αφετηρία συγκεκριμένους προβληματισμούς μεμονωμένων μελών ή του συνόλου της διδακτικής ομάδας, στοχεύει δε στην επίτευξη κάποιου έργου που οδηγεί στη λύση ενός προβλήματος. Στηρίζεται στις ανάγκες και τα βιώματα των παιδιών, των οποίων η ενεργός συμμετοχή στη διαδικασία του σχεδιασμού και της οργάνωσης είναι καθοριστική, για το λόγο αυτό ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη Βιωματική-Επικοινωνιακή διδασκαλία (Χρυσσαφίδης 2000:43-4).

Οι Bastian/Gudjons (1986, οπ. αναφ. στο Χρυσσαφίδης 2000:44) αναφέρουν δέκα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μεθόδου που βοηθούν στην κατανόηση του ορισμού της.

1. Σχέση με βιωματικές καταστάσεις
2. Προσανατολισμός στα ενδιαφέροντα των μελών της ομάδας
3. Αυτοοργάνωση, υπευθυνότητα
4. Κοινωνική σημασία
5. Συστηματική οργάνωση
6. Δημιουργία, παραγωγή ενός προϊόντος
7. Συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων αισθήσεων
8. Κοινωνική μάθηση
9. Διακλαδικό μάθημα
10. Σύνδεση με τα μαθήματα

Τα projects είναι πιο σύνθετα από τις καθημερινές εργασίες, που ανατίθενται στους μαθητές από τον εκπαιδευτικό κατά τη διάρκεια μιας σχολικής μέρας, απαιτούν περισσότερο χρόνο από το μαθητή και τον καθηγητή, έχουν υψηλότερες απαιτήσεις και είναι καθαρά μαθητοκεντρικά, αφού οι μαθητές είναι υπεύθυνοι για την απόκτηση της δικής τους γνώσης (Galton et al. 1992, Katz et al. 1989:3, Meyer 1987). Σκοπός τους είναι να μάθει κανείς περισσότερα για κάποιο θέμα παρά να αναζητήσει σωστές απαντήσεις σε ερωτήσεις που έχουν τεθεί από το δάσκαλο ή από τους μαθητές ή σε συνεργασία μεταξύ τους. Δίνει έμφαση στη διαδικασία και όχι στο αποτέλεσμα αυτό καθ' αυτό και βοηθά το μαθητή να καταστεί περισσότερο ενεργό και υπεύθυνο υποκείμενο μάθησης (Μπρίνια 2005:210-111).

Είδη project

Υπάρχουν διάφορα είδη project και η τυπολογία τους ποικίλλει ανάλογα με τα κριτήρια και τις παραμέτρους που δίνεται έμφαση κάθε φορά, όπως παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί: (Μπρίνια 2005 :211)

Κριτήρια ταξινόμησης	Τύπος project
Αριθμός συμμετεχόντων	Ατομικό Συνεργατικό - ομαδικό
Χρονική Διάρκεια	Μικρό Μεσαίο Μεγάλο

Θέμα

Απλό
Σύνθετο
Επίκαιρο
Ενδιαφέρον
κ.τ.λ.

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα τα projects μπορεί να είναι ατομικά ή ομαδικά-συνεργατικά. Η δεύτερη περίπτωση, αυτή που προωθεί την ομαδο-συνεργατική διδασκαλία, μπορεί να θεωρηθεί πιο ουσιαστική για τη διαδικασία της μάθησης. Διακρίνονται ακόμα, ανάλογα με το χρόνο που απαιτεί η διεξαγωγή τους, σε μικρά, μέτρια και μεγάλα. Τα μικρά projects απασχολούν τους μαθητές το πολύ μέχρι έξι διδακτικές ώρες, τα μέτρια από μια εβδομάδα μέχρι και ένα μήνα, ενώ τα μεγάλα projects μπορεί να τους απασχολήσουν και ολόκληρη χρονιά ή περισσότερο. Ο χωρισμός αυτός γίνεται για τον απλούστατο λόγο ότι πολλοί εκπαιδευτικοί έχουν συνδέσει τον όρο project με μια μακρόχρονη και μεγαλεπήβολη διαδικασία. Το γεγονός αυτό λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας για την ανάληψη και τη διεξαγωγή συνθετικών δημιουργικών εργασιών από μέρος τους (Frey 1998:14-16). Τέλος, τα είδη των projects διαφοροποιούνται και ανάλογα με το θέμα το οποίο θα επιλέξει η τάξη και μπορεί να είναι απλό, σύνθετο, επίκαιρο, ενδιαφέρον, εύκολο, δύσκολο κ.τ.λ. τον τρόπο συλλογής του υλικού και σύνθεσης της εργασίας. Κατά την έννοια αυτή οι εργασίες παίρνουν διάφορες μορφές, οι οποίες μπορεί να είναι και απρόβλεπτες και δε θεωρούμε αναγκαίο να τις κατηγοριοποιήσουμε.¹(Σουλιώτη κ.α. 2004:46-7).

Φάσεις ή στάδια διαδικασίας εφαρμογής της μεθόδου

Η πορεία σχεδιασμού και ολοκλήρωσης ενός project διαμορφώνεται τελικά σε τέσσερα στάδια : (Fried et al. 2002:8, Stoller 2002:117, Σουλιώτη κ.α. 2004:45-6, Μπρίνια 2005:211-15, Ελευθεριάδης 2002:281-82).

1. Το πρώτο στάδιο είναι αυτό του προβληματισμού ή σχεδιασμού (planning)
Περιλαμβάνει την επιλογή, την ευαισθητοποίηση και το σχεδιασμό του θέματος. Αρχικά οι μαθητές συζητούν, ανταλλάσσουν απόψεις, προβληματίζονται σχετικά με το ποιο από τα θέματα που προτείνουν οι μαθητές θα προκαλέσει το ενδιαφέρον τους, ώστε η συμμετοχή τους να είναι περισσότερο δημιουργική και αποδοτική. Το αρχικό ερέθισμα για την επιλογή του θέματος μπορεί να προέκυψε από τη συζήτηση κάποιου επίκαιρου θέματος στην τηλεόραση ή από την ανάγνωση ενός αυθεντικού κειμένου (άρθρο, ανακοίνωση, διαμαρτυρία, επιστολή), το οποίο έφεραν οι μαθητές ή ο εκπαιδευτικός στην τάξη ή ακόμη και από ένα γνωστικό αντικείμενο. Ο εκπαιδευτικός στη φάση αυτή βοηθάει τους μαθητές να καταλήξουν στην επιλογή του θέματος, προκαλώντας ερεθίσματα. Στη συνέχεια φροντίζουν ο εκπαιδευτικός ή οι μαθητές, οι οποίοι συνέλαβαν την αρχική ιδέα του θέματος και έχουν στη διάθεσή τους πλούσιο έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό για τη γενικότερη ευαισθητοποίηση των μαθητών. Τέλος με τη μέθοδο του καταγισμού των ιδεών όλα τα μέλη της ομάδας εργασίας εκφράζουν αβίαστα οποιαδήποτε ιδέα, άποψη τους έρχεται στο μυαλό και γράφονται στον πίνακα. Έπειτα από συζήτηση όλων των μελών της ομάδας διαρθρώνουν το πλαίσιο και τη δομή του θέματος ακτινωτά, με κέντρο το θέμα και καθορίζουν το σκοπό και το περιεχόμενό του. Σε περίπτωση που το σχέδιο εργασίας είναι συνεργατικό, συγκροτούν ομάδες εργασίας, προκειμένου κάθε ομάδα να αναλάβει και μια ενότητα. Είναι σημαντικό για τη συγκρότηση κάθε ομάδας ο εκπαιδευτικός να λάβει υπόψη την ανομοιογένεια ως προς το φύλο, την κοινωνική προέλευση, την επίδοση κ.τ.λ. καθώς και τις

¹ Η δημιουργία για παράδειγμα μιας σχολικής εφημερίδας είναι εντελώς διαφορετικό project από την ανταλλαγή απόψεων μαθητών διαφορετικών σχολείων, μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail).

σχέσεις των μελών μεταξύ τους. Καθορίζεται ένας συντονιστής για κάθε ομάδα, ο οποίος είναι υπεύθυνος για το συντονισμό των δραστηριοτήτων της ομάδας και τη συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού.

2. Στο δεύτερο στάδιο, αυτό της εκτέλεσης (Preparation) ή της διεξαγωγής των δραστηριοτήτων, οι μαθητές πρέπει να εφαρμόσουν στην πράξη αυτά που σχεδίασαν, δηλαδή να κάνουν τις επισκέψεις σε οργανισμούς και επιχειρήσεις για επιτόπια έρευνα, να πάρουν συνεντεύξεις από ειδικούς, να συγκεντρώνουν το υλικό τους, να το επεξεργάζονται και να αναλύουν τα δεδομένα. Κατά την πορεία του παρεμβάλλονται διαλείμματα ενημέρωσης και ανατροφοδότησης και έτσι το θέμα της διευθέτησης του χρόνου θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό. Τα μέλη κάθε ομάδας ανταλλάσσουν απόψεις, εκθέτουν τις δυσκολίες που προκύπτουν κατά τη διαδικασία υλοποίησης, για να τις αντιμετωπίσουν από κοινού και ταξινομούν το υλικό που έχουν συγκεντρώσει. Κάθε ομάδα αναφέρει στην ολομέλεια τις δραστηριότητες που έχει ολοκληρώσει και γίνεται ανταλλαγή πληροφοριών και ιδεών για την τελική παρουσίαση. Ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει συμβουλευτικό και συντονιστικό ρόλο, παρατηρεί και αξιολογεί τους μαθητές, δρα ως πόλος επικοινωνίας, δίνει νόημα και συνοχή στις προσπάθειές τους με τη συνεχή ανατροφοδότηση που τους παρέχει. Προσανατολίζει τους μαθητές, ώστε να αποφύγουν τη σπατάλη χρόνου βαδίζοντας εμπειρικά και με τη μέθοδο της δοκιμής και της πλάνης. Οι παρεμβάσεις του εκπαιδευτικού θα γίνονται μόνον, όταν και εφόσον το απαιτούν οι μαθητές.

3. Το τρίτο στάδιο είναι αυτό της παρουσίασης (presentation) της εργασίας από τους μαθητές, κατά το οποίο διαμορφώνουν την τελική τους μελέτη. Η παρουσίαση της εργασίας τους είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού η τελική εκπόνησή της δίνει ηθική ικανοποίηση στους μαθητές και γίνεται με ποικίλους τρόπους, ανάλογα με τη φύση της εργασίας (προφορική, γραπτή, παρουσίαση με διάφορα εποπτικά μέσα, θεατρική παράσταση, εκθέσεις, κλπ).

4. Το τέταρτο στάδιο είναι αυτό της αξιολόγησης (assessment). Παρότι οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η παρουσίαση της εργασίας στην τελική της μορφή είναι το τελευταίο στάδιο του project, αξίζει να αφιερωθεί κάποιος χρόνος, ώστε να έχουν οι μαθητές τη δυνατότητα να κάνουν την αυτοκριτική τους και τον απολογισμό (reflection) της εμπειρίας που αποκόμισαν. Στο τέταρτο στάδιο, λοιπόν, αξιολογούν το αποτέλεσμα της εργασίας τους, εξετάζουν την επίτευξη ή μη των στόχων που αρχικά είχαν τεθεί, εκτιμούν τι θα μπορούσε να είχε γίνει διαφορετικά, διακρίνουν τα θετικά και αρνητικά στοιχεία της όλης διαδικασίας και δίνουν συμβουλές για τα επόμενα projects. Με τον τρόπο αυτό συνειδητοποιούν τη γνώση που αποκόμισαν, ενώ ο εκπαιδευτικός επωφελείται και από την εμπειρία των μαθητών για το σχεδιασμό μελλοντικών εργασιών. Αν επιθυμεί να διαπιστώσει την ικανοποίηση των παιδιών από τη συμμετοχή τους στη διεξαγωγή του project έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει διάφορα εργαλεία, όπως για παράδειγμα την ελεύθερη συζήτηση, το ερωτηματολόγιο, το φύλλο αξιολόγησης του μαθητή κ.τ.λ.

Για την καλύτερη εφαρμογή των προαναφερθέντων σταδίων της συγκεκριμένης μεθόδου είναι καλό ο εκπαιδευτικός να γνωρίζει ότι: (Μπρίνια 2005:215-16, Ελευθεριάδης 2002:283).

- Σημαντική είναι η συνεργασία του σχολείου με εξωσχολικούς φορείς μέσα από την προφορική κυρίως επικοινωνία και λιγότερο από τη γραπτή, καθώς και η ενημέρωση των γονέων των μαθητών σχετικά με τον τρόπο που τα παιδιά τους θα πάρουν μέρος στις συγκεκριμένες δραστηριότητες.
- Καλό είναι να βρίσκει ευκαιρίες κατά τη διδασκαλία του να εφαρμόζει projects, έστω και δίωρης διάρκειας, τα οποία μπορεί να προσφέρουν πολύ περισσότερα από ότι αρκετές ώρες συμβατικής διδασκαλίας.

- Πρέπει να ελέγχεται κάθε φάση της διαδικασίας, για να διαπιστώνεται αν τηρούνται όλες οι προδιαγραφές που προγραμματίζονται για την επιτυχή ολοκλήρωση κάθε φάσης. Αν διαπιστώνονται παρεκκλίσεις από τον αρχικό στόχο, τότε απαιτείται επαναπροσδιορισμός του στόχου και της δράσης.
- Καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας της εφαρμογής της μεθόδου αποτελεί η ενεργός συμμετοχή των μαθητών σε κάθε βήμα της διαδικασίας. Είναι προτιμότερο ένα project να καθυστερήσει ή να μην ολοκληρωθεί ποτέ παρά οι εκπαιδευτικοί να αναλαμβάνουν ό τι θα έπρεπε να κάνουν οι μαθητές.
- Τέλος ας μην ξεχνάμε ότι η συγκεκριμένη μέθοδος δεν ενδιαφέρεται τόσο για το αποτέλεσμα, όσο για τη διαδρομή προς το αποτέλεσμα, διότι το μεγάλο κέρδος για το μαθητή είναι η γνώση και οι εμπειρίες που αποκομίζει κατά τη διαδικασία.

Αξιοποίηση της μεθόδου project στα πλαίσια της Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Για την εκπόνηση μιας συνθετικής δημιουργικής εργασίας στα πλαίσια της Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να λάβει υπόψη του τα εξής:

- Ο βαθμός δυσκολίας του project πρέπει να είναι ανάλογος με το επίπεδο των μαθητών που θα αναλάβουν την εφαρμογή του.
  - Η επιλογή των μαθητών, που θα αποτελούν τις ομάδες εργασίας, πρέπει να αντιπροσωπεύουν όλα τα παιδιά της τάξης και όχι μόνον της κυρίαρχης ομάδας.
  - Η αναγνώριση και η καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας και της κουλτούρας της χώρας προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών είναι βασικός παράγοντας όχι μόνο για τη βελτίωση των γλωσσικών ικανοτήτων των μαθητών, αλλά και για την «ψυχοσυναισθηματική τους ισορροπία», γ' αυτό καλό είναι να δίνεται η ευκαιρία στον αλλοδαπό μαθητή, σε κάποια δραστηριότητα του project, να εκφράζεται και στη γλώσσα του (Σάββα 2005:42, Φωτίου 2006).
  - Ένα project, για να έχει θετική επίδραση στους συμμετέχοντες, πρέπει να αναφέρεται στα βιώματά τους, να τους προκαλεί το ενδιαφέρον και να τους εμπνέει για συμμετοχή στην ομάδα.
  - Να αξιοποιεί τις ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή και να αναδεικνύει το ταλέντο και τις διαφορετικές ικανότητές του.
  - Να συνεργάζεται με τους μαθητές και να τους διευκολύνει στην ανάληψη ερευνητικών καθηκόντων
  - Να αναλαμβάνει τους ρόλους του συντονιστή, του εμπνευστή, του συνερευνητή και του καθοδηγητή της ομάδας των μαθητών.
  - Να επιβλέπει κάθε ομάδα μαθητών χωριστά προσπαθώντας να διευθετήσει διαφορές, να βοηθήσει σε κάποια αναποτελεσματική προσπάθεια και ταυτόχρονα να διαπιστώσει τις όποιες εξελίξεις.
  - Να συνεργάζεται και να σχεδιάζει μαθήματα από κοινού με τους εκπαιδευτικούς των άλλων μαθημάτων της ίδιας τάξης ή και διαφορετικών τάξεων στα πλαίσια της διεπιστημονικής προσέγγισης.
  - Να συνεργάζεται και με εκπαιδευτικούς άλλων σχολείων των χωρών από όπου προέρχονται οι μαθητές (e-Twinning)
- (Φωτίου 2006, Σουλιώτη κ.α. 2004:43, Σουλιώτη 2005:9, Chrysochoos et al. 2002:37, Καφετζόπουλος 2001:192, Χρυσοφίδης 2000:71)

Προτεινόμενα projects για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση

Ο εκπαιδευτικός της πολυπολιτισμικής τάξης μπορεί να ενσωματώσει στη διδασκαλία του ποικίλες μορφές project, έτσι ώστε να οδηγήσει τους μαθητές του σε μια βαθιά αλληλογνωριμία, αλληλοκατανόηση και αλληλοαποδοχή, καθώς και σε θετική στάση

προς τη ζωή, σύμφωνα με τις αρχές της σύγχρονης διαπολιτισμικής αγωγής. Μετά από μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας και της δικής μας εμπειρίας αναφέρουμε ενδεικτικά μια σειρά από συνθετικές δημιουργικές εργασίες, οι οποίες είναι ταξινομημένες κατ' ανιούσα κλίμακα (από τις πιο εύκολες στις πιο δύσκολες) και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από εκπαιδευτικούς διαφόρων ειδικοτήτων (Fried-Booth 2002:34-104, Καγκά 2001β:94, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2003, Φωτίου 2006).

- Αποτύπωση σε ένα ευρωπαϊκό ή παγκόσμιο χάρτη των χωρών προέλευσης των μαθητών με τις σπουδαιότερες πόλεις, ποτάμια, βουνά και τις περιοχές προέλευσής τους (συνεργασία του εκπαιδευτικού της Γεωγραφίας και Πληροφορικής).
- Αναζήτηση, καταγραφή και ταξινόμηση τραγουδιών από τις χώρες προέλευσης των μαθητών, που έχουν μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα και το αντίθετο (συνεργασία Φιλολόγου, εκπαιδευτικού της Μουσικής και Πληροφορικής).
- Διεξαγωγή έρευνας για κοινά και διαφορετικά έθιμα της Ελλάδας και της χώρας προέλευσης των μαθητών, τα οποία αφορούν σε διάφορες πτυχές της ζωής (π.χ. εορτές, φαγητό, καθημερινές συνήθειες, γάμοι, τελετές κλπ) (συνεργασία Φιλολόγου, Θεολόγου, εκπαιδευτικού του μαθήματος της Οικιακής οικονομίας και Πληροφορικής).
- Συλλογή ανεκδότων από τις χώρες προέλευσης των μαθητών και σύγκρισή τους με τα ελληνικά (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).
- Συλλογή μικρών αγγελιών από εφημερίδες ελληνικές και από τις χώρες προέλευσης των μαθητών, καταγραφή των προσόντων, που απαιτούνται για συγκεκριμένες θέσεις, σύγκριση μεταξύ τους και επισήμανση κοινών στοιχείων (συνεργασία Φιλολόγου, εκπαιδευτικού που διδάσκει ΣΕΠ και πολλών άλλων ειδικοτήτων).
- Επισήμανση ξένων δανείων στην ελληνική γλώσσα. Υπάρχουν για παράδειγμα πολλές λέξεις αγγλικές, τις οποίες χρησιμοποιούμε στην Ελλάδα όπως: computer, ok, Internet ή λέξεις από τις γειτονικές χώρες (συνεργασία Φιλολόγου και εκπαιδευτικών Ξένων Γλωσσών).
- Δημιουργία ντοσιέ με πρόσθετο ενημερωτικό υλικό, φωτογραφίες, cd, κείμενα επίκαιρα από περιοδικά και εφημερίδες, κείμενα των μαθητών, ζωγραφίες για θέματα που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους μαθητές (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).
- Σύνταξη βιογραφιών διάσημων επιστημόνων, καλλιτεχνών, πολιτικών, Ελλήνων και ξένων (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).
- Διερεύνηση επίκαιρων θεμάτων, για παράδειγμα οικολογικά, αθλητικά, πολιτικά, επιστημονικά κ.τ.λ., παγκόσμιου ενδιαφέροντος, που έχει παρουσιαστεί σε διάφορες εφημερίδες και την τηλεόραση (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).
- Παρουσίαση λογοτεχνικών βιβλίων από μαθητές στην τάξη, στην οποία παίρνουν μέρος και αλλοδαποί μαθητές (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).
- Παρουσίαση μικρών ερευνών στην τάξη από ομάδες μαθητών για σπουδαία επίκαιρα θέματα, τα οποία απορρέουν από τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και χρησιμοποιούν διάφορες μεθόδους, όπως το ερωτηματολόγιο, η συνέντευξη, η παρατήρηση κ.τ.λ. (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).
- Δημιουργία περιοδικού ή εφημερίδας στη γλώσσα προέλευσης των μαθητών. Η τάξη έχει με αυτή την εργασία τη δυνατότητα να ασχοληθεί με ποικίλα θέματα και παράλληλα να δώσει την ευκαιρία στους αλλοδαπούς μαθητές να εκφραστούν στη μητρική τους γλώσσα (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).
- Θεατρική παράσταση, η οποία θα αναφέρεται σε ένα θέμα που θα δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να γνωρίσουν τον «άλλο» μπαίνοντας στη θέση του και γνωρίζοντας τη συναισθηματική του κατάσταση. Η επιλογή του θέματος μπορεί να είναι ένα μυθιστόρημα Έλληνα ή ξένου συγγραφέα ή ακόμη ένα θεατρικό κείμενο που έχουν γράψει οι ίδιοι μαθητές (συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών).

•

Ενδεικτικά projects για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών από μετάφραση

- Να συγκεντρώσουν οι μαθητές όλα τα επίθετα που αναφέρονται στον Οδυσσέα και με βάση αυτά να σκιαγραφήσουν την προσωπικότητά του (συνεργασία φιλολόγων και εκπαιδευτικού Πληροφορικής).
- Πώς προσεγγίζεται ο «άλλος» στην Οδύσσεια, (π.χ. στην επίσκεψη της Αθηνάς στην Ιθάκη με τη μορφή του Μέντορα : «Ω ξένε, καλωσόρισες.....», κατά την επίσκεψη του Τηλέμαχου στην Πύλο, κατά την επίσκεψη του Οδυσσέα σε διάφορα μέρη, όπως το νησί των Φαιάκων κ.τ.λ. (συνεργασία φιλολόγων, εκπαιδευτικού Πληροφορικής και του εκπαιδευτικού που διδάσκει το μάθημα της Γεωγραφίας).
- Να συγκεντρώσουν τα διάφορα ήθη και έθιμα των διαφόρων περιοχών που αφορούν στη φιλοξενία από την Οδύσσεια (συνεργασία φιλολόγων, εκπαιδευτικού Πληροφορικής και του εκπαιδευτικού που διδάσκει το μάθημα της Γεωγραφίας).
- Πώς προσεγγίζεται «ο άλλος» από τον Ηρόδοτο στο κείμενο της Α΄ Γυμνασίου, Ηροδότου Ιστορίες, π.χ. σεβασμός του Ηροδότου για τους μεγάλους πολιτισμούς της Ανατολής, μη υποτίμηση του αντιπάλου, §238 εξυιώνει τον αντίπαλο κ.τ.λ. (συνεργασία φιλολόγων και εκπαιδευτικού Πληροφορικής). Εφαρμόστηκε στο Διαπολιτισμικό Γυμνάσιο Ευόσμου Θεσ/νίκης.

Projects με τη χρήση νέων τεχνολογιών και ειδικότερα με το Διαδίκτυο

Τα projects που προαναφέρθηκαν μπορεί να πραγματοποιηθούν, ιδιαίτερα, όσον αφορά στη συλλογή του υλικού, και χωρίς τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή του Διαδικτύου. Η χρήση όμως του ηλεκτρονικού υπολογιστή θεωρείται ότι ευχαριστεί ιδιαίτερα τους μαθητές, τους προσφέρει πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό, ενώ παράλληλα τους δημιουργεί κίνητρα για μάθηση και καθιστά το διδακτικό αντικείμενο προσιτό και κατανοητό. Για το λόγο αυτό παραθέτουμε χωριστά στη συνέχεια ορισμένα projects που γίνονται αποκλειστικά και μόνο με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. (Σουλιώτη κ.α. 2005:13-14)

- Ανταλλαγή απόψεων των μαθητών σε ηλεκτρονικούς χώρους συζητήσεων (chat rooms) και τηλεδιασκέψεις (video conferencing) με τους εικονικούς συμμαθητές τους..
- Ηλεκτρονική αλληλογραφία (e-mail) μέσω δικτύων υπολογιστών με μαθητές άλλων σχολείων, ακόμη και εκτός Ελλάδος, για ανταλλαγή απόψεων και παρουσίαση των εργασιών τους.
- Δημιουργία ιστοσελίδας (web site) στο Internet, όπου οι μαθητές θα έχουν πληροφορίες για το σχολείο τους, θα καταγράφουν τις απόψεις τους για διάφορα θέματα, θα πληροφορούν για τα ήθη και έθιμα και τα διάσημα πρόσωπα της χώρας τους και θα ζητούν από τους επισκέπτες της ιστοσελίδας να θέσουν νέες ιδέες.
- Παρουσίαση ενός θέματος στην τάξη με επιχειρήματα, προτάσεις και εικόνες κάνοντας χρήση του προγράμματος power point του υπολογιστή.
- (Dudenev 2000:128-133, Μάλλιου κ.α. 2002:125-126)

Επίσης υπάρχουν ποικίλες δραστηριότητες, παιχνίδια και ασκήσεις στις διάφορες ιστοσελίδες του Διαδικτύου, που βοηθούν στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Στο σχολείο, αναλαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικά προγράμματα (πολιτιστικά, περιβαλλοντικά, αγωγής υγείας, ισότητας δύο φύλων), μέσω των οποίων υλοποιούνται διάφορες δραστηριότητες, που λαμβάνουν χώρα μέσα και έξω από το σχολείο. Τέτοιες δραστηριότητες είναι θεατρικές παραστάσεις, μουσικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, επισκέψεις σε μουσεία ή σε χώρους με ενδιαφέρον ιστορικό, περιβαλλοντικό, οργανώσεις σχολικών εορτών και άλλα. Ιδιαίτερα το κουκλοθέατρο, το θέατρο σκιών και γενικότερα η θεατρική τέχνη θεωρείται εύκαμπτο και ανεξάντλητο μέσο διδασκαλίας, το οποίο προσφέρει

ευρύτατο πεδίο εφαρμογής ποικίλων Projects, βασισμένα στις αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής. Τα περισσότερα από τα παραπάνω Projects μπορούν να υλοποιηθούν και μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα.

Οι θετικές επιδράσεις της μεθόδου project στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Ειδικά σε τάξεις πολυπολιτισμικές τα πλεονεκτήματα της μεθόδου project έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφού οι μαθητές αυτοί έχουν ανάγκη αξιοποίησης των ιδιαίτερων ικανοτήτων τους και απόλυτη ανάγκη ανάπτυξης των εσωτερικών κινήτρων τους, για να προσπαθήσουν να ενταχτούν με μεγαλύτερη επιτυχία στην οργανωμένη εργασία της σχολικής τάξης. Η μέθοδος project τους παρέχει και αυτή τη δυνατότητα, παράλληλα, όμως, λειτουργεί θετικά και σε πολλά άλλα επίπεδα. (Νικολάου 2000: 253).

Συγκεκριμένα:

- Επιτυγχάνεται η ανάπτυξη και των τεσσάρων γλωσσικών δεξιοτήτων, που είναι η κατανόηση και η παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου. (ακρόαση-listening, ομιλία-speaking, ανάγνωση-reading, γραπτή έκφραση-writing). Στο αρχικό στάδιο ενός project οι μαθητές συζητούν και διαπραγματεύονται ένα θέμα και με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η κατανόηση και παραγωγή του προφορικού λόγου (listening, speaking). Στο επόμενο στάδιο του project οι μαθητές αντλούν πληροφορίες από ένα γραπτό ή προφορικό κείμενο (από εφημερίδες, άρθρα, Διαδίκτυο, τηλεόραση και οποιαδήποτε άλλη πηγή συλλογής υλικού) και τις μεταδίδουν σε μορφή διαγράμματος, σχεδίου, φυλλαδίου, έκθεσης, πίνακα κλπ. Οι μαθητές με τη διαδικασία αυτή παράγουν γραπτό λόγο (writing) έχοντας προηγουμένως μελετήσει, συλλέξει και οργανώσει τις πληροφορίες, που σκοπεύουν να μεταδώσουν, ενώ παράλληλα κατανοούν το λεξιλόγιο από πολλά γνωστικά πεδία μέσα από την κατανόηση γραπτού λόγου (reading). Η εξάσκηση των τεσσάρων δεξιοτήτων εξαρτάται βέβαια από το είδος και τη μορφή του project, το επίπεδο των μαθητών καθώς και τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί (Fried-Booth 2002:25-33).
- Εμπνέει και τους αλλοδαπούς και παλιννοστούντες μαθητές για συμμετοχή τους σε διάφορες ομαδικές δραστηριότητες, ενθαρρύνει την αποδοχή τους από την τάξη, βοηθάει στην ανάπτυξη του επικοινωνιακού λόγου, μέσω του οποίου ο αλλοδαπός μαθητής επιτυγχάνει ευκολότερα την ένταξή του στην ομάδα (Νικολάου: 2000:332), παράλληλα τον διδάσκει πώς να αντλεί μέσα από κάθε μάθημα, όχι μόνο γνώσεις αλλά και το ενδιαφέρον για το «διαφορετικό μαθητή» (Byram 1997:33).
- Τους παρέχεται επίσης η δυνατότητα να χρησιμοποιούν τη γλώσσα για αυθεντικούς σκοπούς, εφόσον τα θέματα, που διαπραγματεύονται αφορούν την πραγματικότητα. Για παράδειγμα να επικοινωνήσουν με κάποιον οργανισμό ή άλλο σχολείο, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, με στόχο να συλλέγουν πληροφορίες για την εργασία τους, το οποίο είναι πιο σημαντικό στη διαδικασία της μάθησης από το να επαναλαμβάνουν μετά τον εκπαιδευτικό εκφράσεις, που πιθανόν να μη χρειαστούν σε καμία επικοινωνία. Η διαδικασία αυτή δημιουργεί κλίμα ευχέρειας στη χρήση της γλώσσας και αυτοπεποίθηση στους μαθητές, αφού η προοδευτικά αναπτυσσόμενη αυτή ικανότητα των μαθητών μακροπρόθεσμα τους βοηθά να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού, επαγγελματικού και κοινωνικού χώρου (Beglar et al. 2002: 98, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2003:379, Παϊζάνου κ.α. 2003:5-7).
- Οι μαθητές εξοικειώνονται με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή και ιδιαίτερα το Διαδίκτυο με αποτέλεσμα να κατακτούν την αγγλική ορολογία, η οποία αφορά στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Στη σύγχρονη εποχή η εξοικείωση αυτή κρίνεται απολύτως

απαραίτητη, αφού η χρήση του υπολογιστή εμπλέκεται σε πολλούς τομείς της ζωής μας (εργασία, επικοινωνία, ψυχαγωγία κλπ).

- Αποφορτίζει τους μαθητές συναισθηματικά από το άγχος, που τους δημιουργεί το σχολικό περιβάλλον, αφού έχει αποδειχτεί ότι όλοι οι μαθητές απολαμβάνουν ιδιαίτερα τις εξωσχολικές δραστηριότητες, διότι δεν υπάρχει το άγχος της αξιολόγησης, το κλίμα είναι πιο άνετο και οι δάσκαλοι πιο χαλαροί.
- Μπορεί να προωθήσει την αλληλοκατανόηση και μια επικοινωνία που να βασίζεται όχι μόνο στο γλωσσικό κώδικα (γραπτό ή προφορικό) αλλά και στη γλώσσα του σώματος (μη λεκτική επικοινωνία) με την οποία εκφράζονται αμεσότερα τα συναισθήματα (Τζήκας 2005:131).
- Τονώνει την αυτοπεποίθησή τους, διότι ανακαλύπτουν ότι συμμετέχουν ενεργά στις διάφορες δραστηριότητες και ότι συνεισφέρουν στην ομάδα από την οποία γίνονται αποδεκτοί.
- Επιτυγχάνεται μια συνεργασία και επικοινωνία μεταξύ των αλλοδαπών, παλινοστούτων και γηγενών μαθητών, ανταλλάσσουν σκέψεις και ιδέες, αξιοποιούν και ενεργοποιούν το μορφωτικό, γλωσσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο της χώρας τους.
- Μαθαίνουν να αποκτούν δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να ξεπερνούν την πολιτισμική διαφορά και να απολαμβάνουν τη διαπολιτισμική επαφή (Γακούδη 2000: 424-25).
- Ιδιαίτερα, η διεξαγωγή κοινών projects μεταξύ σχολείων ξένων χωρών, όπως προαναφέρθηκε, προωθούν αβίαστα την επικοινωνία, το διάλογο και την ανταλλαγή απόψεων στην αγγλική γλώσσα με αποτέλεσμα να καλλιεργούνται οι επικοινωνιακές δεξιότητες των μαθητών (Chrysochoos et al. 2002:35-39).
- Τέλος, οι μαθητές που έχουν εμπειρία από ποικίλες συλλογικές δραστηριότητες διαθέτουν μεγαλύτερο εύρος πρακτικών, γεγονός που θα τους επιτρέπει να χειρίζονται με επιτυχία πολλές διαφορετικές κοινωνικές συναλλαγές, ως αυριανοί πολίτες. (Τρούκη 2005:37)

Η κάθε μέθοδος, όμως, που εφαρμόζεται στη διδασκαλία έχει και κάποια όρια και δεν είναι αποτελεσματική σε όλες τις περιπτώσεις και τα θεματικά πεδία. Ο Frey (1998:73-83), για παράδειγμα, τονίζει ότι η μέθοδος αυτή δεν ενδείκνυται, όταν ο στόχος της διδασκαλίας είναι η μάθηση μιας αυστηρά δομημένης ύλης. Αρκεί να αναλογιστούμε το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, όπου στις τάξεις του Λυκείου οι μαθητές προετοιμάζονται για τις Πανελλαδικές εξετάσεις και θα διαπιστώσουμε ότι η εφαρμογή της μεθόδου αυτής είναι μάλλον αδύνατη. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα θέλαμε να κάνουμε ένα διαχωρισμό. Μαθήματα που δεν τα αφορούν πάντα άμεσα οι εξετάσεις, μπορούν να υιοθετήσουν ευκολότερα τέτοιες μεθόδους και να οδηγήσουν την τάξη σε πιο δημιουργικές δραστηριότητες. Τέλος, η μέθοδος project δεν ενδείκνυται, όταν οι μαθητές θα πρέπει να διδαχθούν συγκεκριμένη ύλη σε σύντομο χρονικό διάστημα, που η απόδοσή των μαθητών θα πρέπει να είναι εμφανής μετά το τέλος της μαθησιακής διαδικασίας (Σουλιώτη κ.α. 2004:47).

Συνοψίζοντας, η μέθοδος project στην πολυπολιτισμική τάξη θεωρείται ότι βελτιώνει την ποιότητα της διδασκαλίας και συνιστά ένα μαθησιακό περιβάλλον ευέλικτο, πλούσιο σε ερεθίσματα και εμπειρίες, που δίνουν τη δυνατότητα στον αλλοδαπό μαθητή να αξιοποιήσει το υφιστάμενο δυναμικό του αλλά και τις εμπειρίες των άλλων. Προετοιμάζει με επιτυχία την κοινωνική ένταξη του μαθητή, ενώ παράλληλα αποδεσμεύει τον εκπαιδευτικό από το πλέγμα της αυστηρά ιεραρχικής οργάνωσης της εκπαίδευσης και συντελεί στην προώθηση της ιδέας ενός εκπαιδευτικού συστήματος ανοιχτού στην ευρύτερη κοινωνία.

Βιβλιογραφία

- Αλαχιώτης, Σ. (2003,8 Ιουνίου), Πώς η παιδεία θα αποκτήσει «σύστημα», *Το Βήμα*.
- Beglar, D., Hunt, A. (2002), Implementing Task-Based Language Teaching, In C.J. Richards, A.W. Renandya, (Eds), *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Byram M., (1997), *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*, Multilingual Matters Ltd.
- Γακούδη Α. (2000) Διαπολιτισμική ικανότητα επικοινωνίας στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, στο: Μ. Βάμβουκας, Α. Χατζηδάκη (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου, Μάθηση και Διδασκαλία της Ελληνικής ως μητρικής και ως δεύτερης Γλώσσας, Παν/μιο Κρήτης, 6-8 Οκτωβρίου 2000*, 413-25, Ρέθυμνο: Ατραπός.
- Chrysochoos, J., Chrysochoos, N., Thompson, I. (2002), *The Methodology of the Teaching of English as a Foreign Language with Reference to the Crosscurricular Approach and the Task-Based Learning*, Athens: The Pedagogical Institute.
- Θεοφιλίδης, Χ. (1997), *Διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Dudenev, G. (2000), *The Internet and the Language Classroom*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Frey, K. (1998), *Η μέθοδος Project*, μτφρ Κλ. Μάλλιου, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Fried-Booth, L.D. (2002), Project Work, In A. Maley (Ed), *Resource books for teachers*, Oxford: Oxford University Press.
- Καγκά, Ε. (2001α), Το άνοιγμα του σχολείου στην πολυγλωσσία και τον πολυπολιτισμό: Περίπτωση διαθεματικής προσέγγισης, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 5, 37-48
- Καγκά, Ε. (2001β), Διαπολιτισμική επικοινωνία και Διαθεματικότητα: Όψεις και προοπτικές στην Ευέλικτη Ζώνη, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 91-96
- Galton, M., Williamson, J. (1992), *Group work in the primary classroom*, London: Routledge.
- Katz, G. L., Chard, C.S. (1989), *Engaging Children's Minds: The Project Approach*, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Καφετζόπουλος, Κ., Φωτιάδου Τ., Χρυσόχοος Ι. (2001), Φυσικές Επιστήμες, Επαγγελματικός Προσανατολισμός, Ξένες Γλώσσες: Διαθεματική προσέγγιση και πρακτικές εφαρμογές, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 190-204.
- Μάλλιου Ε., Σάββας, Σ., Σωτηρίου, Σ. (2002), Σχεδιάζοντας το σχολείο του αύριο: Καινοτόμες εφαρμογές των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση, στο: Κ. Τσολακίδης (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου «Η πληροφορική στην εκπαίδευση: Τεχνικές, Εφαρμογές, Κατάρτιση Εκπαιδευτικών»*, 117-128, Ρόδος
- Meyer, E.(1987), *Ομαδική Διδασκαλία: Θεμελίωση και παραδείγματα*. Θεσσαλονίκη:Αφοί Κυριακίδη.
- Μπρίνια, Β. (2005), Η Διεξαγωγή του μαθήματος «Αρχές Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων» με τη Μέθοδο Project στο Ενιαίο Λύκειο, *Εκπαιδευτικά*, 77-78, 210-7.
- Νικολάου, Γ. (2000), *Ενταξη και Εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Γ. (2001), Οι οργανωμένες, ομαδικές δραστηριότητες μέσα και έξω από το σχολείο, ως μέσο ενθάρρυνσης των αλλοδαπών μαθητών, με στόχο τη βελτίωση του γλωσσικού τους επιπέδου, στο: Μ. Βάμβουκας, Α.Χατζηδάκη Α., (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου Μάθηση και Διδασκαλία της Ελληνικής ως μητρικής και ως δεύτερης Γλώσσας, Παν/μιο Κρήτης, 6-8 Οκτωβρίου 2000*, 331-341, Ρέθυμνο: Ατραπός.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003α), Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), Ιστοσελίδα Π.Ι., (www.pi-schools.gr)

- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003β), Έκθεση αξιολόγησης του πιλοτικού προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης. Ιστοσελίδα Π.Ι. (www.pi-schools.gr)
- Παιζάνου, Α., Γαβριηλίδου Μ. (2003), Εκπαιδευτικές πηγές και Διαδίκτυο στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών, στο: 2^ο Συνέδριο Σύρου. Πρακτικά Συνεδρίου, Σύρος, 9-11 Μαΐου. (διαθέσιμο στο διαδίκτυο: www.epyna.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=208)
- Σάββα, Ε. (2005), Η Πρόκληση της Διαπολιτισμικής Αγωγής στα Σχολεία, *Τα Εκπαιδευτικά*, 75-6, 35-46.
- Σαλτέρης, Ν. (2004), Η πορεία εκσυγχρονισμού στην εκπαίδευση. *Νέα Παιδεία*, 110, 15-27.
- Stoller, L.F. (2002), Project Work: A Means to Promote Language and Content. In C.J. Richards, A.W. Renandya (Eds), *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Σουλιώτη, Ε., Παγγέ, Τ. (2005), Διαθεματικές Προεκτάσεις στη διδασκαλία της Αγγλικής Γλώσσας: Πρακτικές εφαρμογές με τη χρήση της μεθόδου Project και των Νέων Τεχνολογιών, *Εκπαιδευτικά*, τευχ. 75-76, σ. 8-20.
- Σουλιώτη, Ε., Παγγέ, Τ. (2004), Διαθεματική Προσέγγιση και Διδασκαλία. Η Μέθοδος Project, *Νέα Παιδεία*, 112, 40-50.
- Τζήκας, Γ. (2005), Ξενοφοβία, Ρατσισμός και Σχολείο- Ένα «Διαφορετικό» παιδί στην Τάξη μας, *Τα Εκπαιδευτικά*, 75-76, 124-141.
- Τρούκη, Ε. (2005), Πολυπολιτισμικότητα και σχολική τάξη: Εμπόδιο ή ευκαιρία. Στο: *Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας «Η εμπειρία των Δημοτικών Σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Ν. Θεσσαλονίκης: Πραγματικότητα και Προοπτική της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης»*, Θεσσαλονίκη, 16 Απριλίου 2005, 31-39.
- Φωτίου, Π. (2006), Η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα σχολεία της Δ. Ε. του Ν. Ιωαννίνων. Προτάσεις για διαπολιτισμικές προσεγγίσεις. Στο: *Πρακτικά Επιμορφωτικής Ημερίδας «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Θεωρητικές και διδακτικές προσεγγίσεις»* Ιωάννινα, 16 Μαρτίου (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα Ι.Π.Ο.Δ.Ε: ipode@otenet.gr)
- Χατζηδάκη, Α., Γιακούδη, Α., (2000), Η διδασκαλία της ελληνικής σε τάξεις «μικτής δυναμικότητας», στο: Π. Γεωργογιάννης (επιμ.), *Πρακτικά 2^ο συνεδρίου «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη Γλώσσα. Μια διαπολιτισμική προσέγγιση»*, τ.3^ο, Πάτρα.
- Χρυσαιφίδης, Κ. (2000), *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία*, Αθήνα: Gutenberg.

